

SEÇKİNLERİN AYIRT ETME STRATEJİLERİ: TÜRKİYE'DE BURJUVA KÜLTÜRÜNÜN VARLIĞI- YOKLUĞU TARTIŞMASININ SOSYOLOJİK İŞLEVİ

Erhan ÖZŞEKER

erhanozseker@gmail.com

Özet

Bu makale, Türkiye'de 1980li ve 90lı yıllarda güçlenen yeni seçkinler tarafından gündeme getirilen 'Türkiye'de burjuva kültürü var mı?' tartışmasının politik ve sosyolojik anlamını Gramsci'nin organik aydınlar ve Bourdieu'nun alanın eyleyicileri kuramına atıfla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Buna göre, dönemin baskın seçkinleri, yükselmekte olan Anadolu sermaye karşısında üstünlüklerini garantilemek için kültürel ve sembolik sermayenin burjuvalık açısından önemini vurgulamak gibi çeşitli ayırt etme stratejileri kullanmaktadırlar. Bu amaçla çalışma dönemin seçkinlerinin sözcüğünü üstlenen köşe yazarlarının düşüncelerini organik aydınların işlevleri açısından incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni seçkinler, burjuva kültürü, organik aydınlar, ayırt etme stratejileri

ELITES' STRATEGIES OF DISTINCTION: THE SOCIOLOGICAL FUNCTION OF THE DEBATE ON THE PRESENCE-ABSENCE OF A BOURGEOIS CULTURE IN TURKEY

Abstract

This paper aims to analyse the political and the sociological meaning of the debate : 'is there a bourgeois culture in Turkey?' with reference to Gramsci's concept of the organic intellectuals and Bourdeiu's theory of the agents involved in a field, a debate which has been brought up by the new elites who strengthened during 1980s and 90s in Turkey. Accordingly, the dominant elites of that period, have deployed various strategies of distinction such as emphasizing the importance of the cultural and symbolic capital in terms of being a bourgeois in order to guarantee their superiority over the rising Anatolian capital holders. For this reason, this study investigates the thoughts of the prominent columnists who speak for the elites of that period.

Keywords: New Elites, bourgeois culture, organic intellectuals, strategies of distinction.

GİRİŞ

Türkiye'de burjuva kültürünün varlığı ya da yokluğuna dair tartışma dönem dönem gündeme gelmekte ve tartışma kapsamında fikir öne sürenler genelde burjuva kültürünün esasında ne olduğu ve nasıl tanımlanacağına dair kimi özcü önermelerle ortaya çıkmaktadırlar. Tartışmanın 'yokluk' tezini savunan tarafı burjuvalığın kültürel ve bilişsel zenginlikle tanımlanması gerektiğini ve yeni yükselen taşralı zengin kesimlerin bu nedenle burjuva sayılamayacağını iddia etmektedir. Bu yazıda, esasen 1980'den başlamak üzere 1990'lı yıllarda, ana akım medyanın gündeminde, çeşitli köşe yazarları ve yorumcuların katkılarıyla yer etmiş bir söylem olan 'Türkiye'de burjuva kültürü yok' söyleminin, kendilerini yerleşik zengin, elitlerin sözcüsü olarak kuran organik aydınlar tarafından, kendilerine rakip olarak gördükleri 'Anadolulu' sermaye sınıfını alanın dışında bırakma işlevi taşıdığı tezi öne sürülecektir. Bunun için öncelikle ilk bölümde kavramsal çerçeve oluşturulacak Gramsci ve Bourdieu'nun fikirleri konu bağlamında incelenecektir. İkinci bölümde Türkiye tarihinde burjuvazinin gelişimi ele alınacaktır. Üçüncü bölümde 1980 sonrası yeni elitlerin/ medya seçkinlerinin doğuşu ele alınacak, dördüncü bölümde ise Canan Barlas'ın Eğreti Burjuvalar kitabı üzerinden, yeni seçkinlerin ayırt etme stratejileri incelenecektir. Beşinci bölümde 'Türkiye'de burjuva kültürünün yokluğu' önermesinin öne sürülme nedenleri tartışılacak ve sonuç bölümünde söz konusu tartışma bağlamında seçkinlerin sosyolojik işlevleri değerlendirilecektir.

1. Kuramsal Çerçeve

Gramsci'nin siyasal düşüncesinde hegemonya ve tarihsel blok kavramları merkezi bir öneme sahiptir. Bu düşünceye göre, sınıflı-çatışmalı toplumsal yapı içinde egemen/hakim sınıflar hegemonik duruma gelebilmek için geniş kitleler üzerinde yalnızca baskı ile değil aynı zamanda rıza yoluyla da kurulan bir iktidar oluştururlar. Çeşitli toplumsal güçlerden oluşan moral ve entelektüel bir önderliğe ihtiyaç duyan egemen sınıflar böylece, egemen sınıfların farklı fraksiyonlarının farklı toplumsal alanlarda sahip oldukları hegemonyaları birleştiren bir tarihsel blok inşa ederler. Böylelikle Gramsci'nin farklı tarihsel koşullara göre şekillenebilecek biçimde 'rıza ve baskının iç içe geçişini' (Crehan, 2006:149) analiz eden bir iktidar anlayışına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Hegemonyanın kuruluşunda Gramsci'nin aydınlara attığı rolün üzerinde önemle durmak gerekir. Düşünürün bu konudaki en önemli katkılarından biri aydın kavramını tek başına bilinç-bilgi düzeyiyle tanımlanmaktan çıkarıp, içinde bulunduğu toplumsal

yapının içinde tuttuğu yere ve konumlanışına göre incelenen bir kavram haline getirmesidir. Ardından temel bir ayırım olan organik ve entelektüel aydınlar ayırımı gelir. Böylelikle Gramsci organik aydınları toplumsal sınıflara organik bağ ile bağlı ve onların yeniden üretiminde, iktidar sahibi olmalarında işlev üstlenen aydınlar olarak tanımlar. 'Ekonomik üretim dünyasının zemininde bir görevin yerine getirilmesi sorumluluğuyla oluşan her grup, bu oluşum esnasında kendisine organik olarak bağlı bir veya birden fazla aydın tabakasını meydana getirir. Bu aydınlar tabakası söz konusu grubu homojen kılar ve grubun sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal alanlarda kendisinin bilincinde olmasını sağlar' (Crehan,2006:195). Bununla birlikte Gramsci, organik aydınları, bağlı oldukları sosyal gruba toplumsal doku dolayısıyla hizmet eden, bağlı oldukları sınıfın iktidarının yeniden üretiminde türlü işlevler taşıyan bir grup olarak resmeder. Bağlı olduğu sınıfın kültürel hegemonyası için düşünsel araçlar geliştirme, ideolojik işlevler üstlenme gibi rollerden, doğrudan baskıya kadar uzanan geniş bir işlevler silsilesini sayabiliriz. Ancak Gramsci'nin ne sınıfları ne de hegemonyayı işleyişi bakımından tarih üstü kavramlar olarak düşünmediğini, içinde bulunan tarihsel koşullara göre şekillenecek olan sınıf-aydın-hegemonya ilişkilerinin kendi tarihsel bağlamında özgül oluşma biçimlerinin incelenmesini gerektirecek tarzda düşündüğünü belirtmek gerekir.

Norbert Elias, *Uygarlık Süreci* kitabında toplumsal dönüşümleri, sınıflar arası çatışmayı esas alan bir tarihsel süreç olarak okur. Yaşam pratiklerinin ve değer yargılarının sanayi toplumunun doğduğu çağlarda karmaşık toplumsal ilişkiler bağlamında nasıl ayrıştığını, dönüştüğünü inceleyen Elias, "uygarlık ve kültür" gibi kavramların gelişim tarihlerinin ardındaki sınıflı toplum manzarasını tasvir eder. Almanya ve Fransa örneklerinin karşılaştırılması yeni oluşan kentli sınıflarının aristokrasi ile kurdukları ilişki bağlamında kendi kültürlerini nasıl ürettiklerini açıklar. Genel olarak bakıldığında eser, Fransız örneğinde burjuvazinin aristokrasi içerisinde daha rahat yer bulmuş olması ve saraylı çevrelerce asimile edilen bir aydınlar grubu sayesinde, Fransız 'uygarlık' kavramının, 'anlayışlı, terbiyeli, nazik' gibi anlamlar içeren bir kavram olarak kurulduğunu anlatır. 'Burjuva tabakalar Fransa'da siyasi arenada yerini almışken, Almanya'da henüz siyasete soyunmamışlardı' (Elias, 2004:120). Böylece, Almanya'da, Fransa örneğindeki karşıt bir biçimde yaşanmış olan orta sınıflar – saray çatışması Almanca 'Kültür' kavramının özgül anlamıyla doğuşuna olanak vermiştir. 'Almanca 'kültür' kavramı bir insanın sahip olduğu değerleri değil, belirli insan ürünlerinin özelliklerini ve değerlerini tanımlar' (Elias, 2004:74). Elias'ın betimlediği süreç, yeni oluşan toplumsal sınıfların siyasal, kültürel alanda, dahil oldukları çatışma ya da

konumlara göre kendilerini tanımlayacak dilsel, kültürel pratikleri, araçları, değerleri ürettikleridir. Bu noktayı Elias şu sözlerle açıklar: 'Kültür kavramı sürekli olarak şu soruyu sormak zorunda kalan bir ulusun öz bilincini yansıtır: Hem siyasi hem de düşünsel anlamda sürekli sınırlar arayan ve daima onu koruma zorunluluğu hisseden 'bizim özelliğimiz nedir'? Alman kültür kavramının hareket yönü, sınırları belirleme, altını çizme, grupsal farklılıkları ortaya çıkarma eğilimi işte bu tarihsel sürece denk düşer' (Elias,2004: 76).

Gramsci'nin sınıfın organik aydınlarına yüklediği anlama oldukça paralel bir biçimde, sınıfın hem sosyal, kültürel alanlarda kurulumu hem de siyasal iktidar (hegemonya) mücadelesindeki konumu bakımından, organik aydının geniş bir işlevler yelpazesine sahip olduğunu görürüz. Ancak organik aydınların ne gibi işlevler yüklenecekleri, ne tür bir hareket yönü belirleyecekleri, ne gibi kavramsal araçlar üretecekleri, sınıf mücadelesinin özgün tarihsel durumu içinde belirlenir. Elias, Almanya örneğini incelerken, 'yeni oluşmakta olan Alman burjuvazisinin sözcüsü olan orta tabaka Alman aydınları' tanımlamasını kullanır. Böylelikle, organik aydının 'özbilinci'nin, bağlı olduğu sınıfın tarihsel gelişimi ile ilişki içinde belirlendiğini görürüz. Alman burjuva sınıfının uzunca bir dönem güçsüz oluşu, 'orta tabaka Alman aydınlarının' güçlü bir burjuva dayanağından yoksun olarak yaşamalarına yol açar. Siyasi faaliyet alanları yoktur. 'Ticarette, iktisadi düzenle ilgili sorunlar, onların yaşam biçimlerine ve topluluk yapılarına uygun olarak tali sorunlardır. Fransa ve İngiltere'de gelişmekte olan burjuvazini kullandığı parolaların aksine, Alman orta tabaka aydınlarının öz bilinçlerini yansıtan 'eğitim' ve 'kültür' gibi parolaların ağır basması, yani değer yargıları ile ilgili olan ideallerle, siyasi, ekonomik ve toplumsal olanlar arasında kalın bir çizgi çekmek isteği de bundan kaynaklanır' (Elias, 2004,102). Grupsal farklılıkları ortaya çıkarma eğiliminin, kendini tanıma, ayırt etme, sınırlar çizme eğiliminin ve aynı zamanda 'gerçek eğitim, kültür' ile 'salt dışsal uygarlaşma' gibi ayrımları üretme eğiliminin Alman burjuva sınıfın ve organik aydınlarının sosyo-tarihsel gelişiminden kaynaklandığı görüyoruz. Böylelikle organik aydınların sınıfa bağlı işlevlerinin, kendi tarihleri bağlamında; türdeşlik yaratma, bilinç verme gibi yönelimleri içerebileceği gibi sınıfın kendisini meşrulaştıracak araçlarını üretme, düşünsel temelleri üretme, diğer gruplardan/sınıflardan ayırt etme stratejileri üretme gibi işlevleri/rolleri de yüklenebileceğini görüyoruz.

Ayırt etme pratiklerini anlamak bağlamında, Bourdieu'nun toplumsal sınıfları inceleyişi oldukça önemlidir. Yeniden üretim mekanizmalarını incelemeyi sosyolojinin görevi sayan (Wacquant, 2003:14) bir anlayışla Bourdieu; 'eyleycilerin görme biçimleri ve

yorumlarını, toplumsal dünyanın eksiksiz gerçekliğin bir parçası olarak kabul eder' (Wacquant,2003:18). Bourdieu, yapı-eylem arası ikiliğini, habitus ve alan kavramları ile aşmayı denerken, ikinci düzey nesnellik barındıran, habitus kavramını bir tür yatkınlıklar, eğilimler seti olarak düşünür. Bourdieu farklı iktidar ve sermaye türlerini; iktisadi, kültürel, toplumsal ve simgesel sermayeler biçiminde açıklar. Bu bağlamda, 'söz konusu iktidar (ya da sermaye) türlerine sahip olmak, alanda elde edilebilecek özgül faydalara erişimi belirler' (Wacquant,2003:81). Bu bakımdan, alan kavramı da oldukça açıklayıcıdır. Bourdieu alanın oluşumunu; 'bir alana katılanlar, örneğin iktisadi işletmeler, büyük terziler ya da romancılar, rekabeti azaltmak ve alanın özel bir alt kesiminde tekel kurmak için, kendilerini sürekli olarak en yakın rakiplerinden farklılaştırmaya çalışırlar. Aynı zamanda giriş bedelini yukarıya çekerek ya da belli bir aidiyet tanımı dayatarak, alana katılanların ya da katılabilecek olanların bir kısmını dışlamaya çalışırlar' sözleriyle açıklar (Wacquant, 2003: 85). Bourdieu belirli bir alanın eyleyicilerine örnekler verirken, entelektüelleri de sayar. Alanı tanımak için alanın özgül sermaye birikim biçimlerini de tanımak gerekliliğini savunur. Böylelikle entelektüellerin alanın inşasında ve düzenlenişinde gösterdikleri işlevleri, alanların özgül niteliklerinin ve eyleyicilerin habituslarının incelenmesiyle anlaşılabilirliği sonucuna ulaşılır.

Bourdieu'nun alan kavramı ve farklı sermaye türleri kavramlarını ele alış biçimi; farklı toplumsal alanlarda (kültürel, iktisadi vd.) temellenerek inşa edilen hegemonya ve tarihsel blok kavramları açısından Gramsci düşüncesiyle ciddi paralellikler içerir. Gramsci'nin organik aydınlar düşüncesi, Bourdieu'da 'alanın eyleyicileri' biçiminde, iktidarın kurulumunun, karmaşık ve özgül tarihsel bağlantılarını analiz etmeyi uygun kılan bir teorik genişlikte inceleniyor. Bourdieu'nun katkısı, organik entelektüellerin işlevlerini, daha geniş bir bağlamda ele almayı mümkün kılmış olmasıdır. Böylelikle, aydınların, tekel kurma, farklılaştırma, duvarları yükseltme, giriş bedelini arttırma, aidiyet tanımı dayatma gibi işlevleri ve burjuva sınıfının hegemonyasının farklı kerteğinde değişen tarihsel ayırma stratejileri üretebilecekleri görünür hale geliyor.

Bourdieu, 'Distinction' ('Ayrım') adlı çalışmasında, toplumsal sınıfların yalnızca üretim ilişkileri içindeki pozisyonlarıyla tanımlanamayacağını, ayrıca bu pozisyonla işbirliği içindeki sınıf habitusunun da vurgulanması gerektiğini belirtir (1984:372). Böylelikle sınıfın oluşumu ekonomik ve kültürel alanlardaki sermaye birikimleri ile oluşturulan 'ayrım yapma' fiili üzerinden düşünülür. Ayırmanın kültürel, sembolik alandaki işleyiş yönü; değerler, zevkler, pratik biçimleri, davranış kodları, makbul eylem biçimleri, kültürel kodlar, imajlar, imgeler üreterek sağlanacaktır. Böylelikle üretilen imajların, kodların; toplumsal, sınıfsal hiyerarşinin üretiminde, savunulmasında, idame

ettirilmesinde, kullanıldığını; bir tür üretim-yeniden üretim rolü oynadığını görürüz. Bourdieu 'beğeni' (taste) kavramını, kültürel hiyerarşi üretecek toplumsal kodların üretimini ve bu sayede farklı sınıfların kendilerini farklılaştırmada kullandığı iktidar stratejilerini açıklamak için kullanır.

Bourdieu'ya atıfla 'alanın eyleyicileri' olarak görülebilecek organik aydınlar, Gramsci'nin çözümlemesinde üç farklı boyutla yer alırlar. Bunlar; '1- Aydınlarla ilgili tartışmanın bir inceleme dolayımı olarak işlevselleştirilmesi (Gramsci için İtalyan tarihi ve aydınlar, bizim örneğimizde ise Türkiye'de seçkinler hegemonyasının somut görünümüne bakmak), 2- sınıflar arasındaki hegemonik üstünlük ilişkilerinin tarihsel blok içerisindeki kuruluş sürecini soyutlama düzeyinde incelemek, 3- 'yapı-üst yapı' ilişkileri bakımından aydınların işgal ettiği konumu ve yerine getirdikleri işlevleri açıklığa kavuşturmak' (Yetiş, 2002:1). Gramsci'nin aydınları incelerken izlediği yol ile ciddi paralellikler yansıtması bağlamında Bourdieu; bir alanın incelenmesi nasıl yürütülmelidir sorusuna: 'ilk olarak alanın konumu iktidar alanının konumuna göre çözümlenmelidir. İkinci olarak, bu alanda rekabet halinde olan eyleyicilerin ya da kurumların işgal ettiği konumlar incelenmeli ve üçüncü olarak eyleyicilerin habitusu' incelenmelidir biçiminde cevap vermektedir' (Wacquant,2003: 90).

Yukarıda genel hatlarını oluşturmaya çalıştığımız kavramsal çerçeveyi göz önünde tutarak, Türkiye'de burjuvazinin oluşumu ve burjuva kültürünün varlığı-yokluğu tartışmasının ne tür entelektüel-bilişsel işlevler içerdiği sorusunu sormaya geçebiliriz.

2. Türkiye'de Burjuvazinin Tarihsel Gelişimi 'Eğreti Burjuvalar'

Türkiye'de modernleşmenin tarihi, kapitalizmin gelişiminin tarihi ile ilişki içinde okunabilir. Burjuva sınıfının oluşumu ise büyük ölçüde yaygınlaşmış bir kavram olan, 'devlet eliyle yetiştirilen burjuvazi' kavramıyla özetlenebilir. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi* kitabında, 1908-1922 arası dönemde, Osmanlı burjuvazisinin, gayri-müslimlerden oluşan komprador, ticaret burjuvazisi olduğunu belirtir. Türk ve Müslüman burjuvaların zayıf-dağınık, cılız ve örgütsüz olmaları nedeniyle, devrimin; küçük-burjuva ve aydınlarca yapılması sonucunun doğduğunu belirtir (Boratav, 2007:23-34). Savaş yıllarında Anadolu'dan İstanbul'a hububat sevkiyatının en karlı faaliyet olarak ortaya çıkması ve vagon tahsisi yoluyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendine yakın grupları nemalandırmaya başlaması, ulusal burjuvazinin üretilmesi için atılan ilk adımlardan biridir (age: 29). Böylelikle kanun ve kararnamelerin asli unsurlarını oluşturduğu kapitalistleşme biçimi, Meşrutiyet'ten hemen sonra, 'Taatil-i

Eşgal Kanunu' ve yerli sermayeye ayrıcalık tanıyan 'Teşvik-i Sanayi Kanunu' gibi kanunlarla filizlenmeye başlar. Boratav'a göre savaş yıllarında bilinçli zenginleşme politikasından en çok yararlananlar 'Müslüman ticaret burjuvazisidir' (age). 1923-29 yıllarında da öncesiyle süreklilik içinde, 'devlet tekellerinin imtiyazlı özel şahıs ve şirketlerce işletilmesi yoluyla' yerli sermayedar yetiştirme politikaları sürdürülür (age). 1923 Şubat'ında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde 'ekonomik hayatın denetiminin 'milli' unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezler öne sürülür (age). 1930-39 arası dönem korumacı ve devletçi sanayileşme dönemidir. 'Müslüman-Türk ticaret burjuvazisi' ile siyasi kadroların ve yüksek bürokrasinin işbirliğinden, geleneksel komprador ticaret burjuvazisinin işlevlerini kısmen de olsa devralabilen bir yeni zenginler tabakası oluşmuştur' (age: 61). 1940 yılı ve ardından gelen yıllarda Milli Koruma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi uygulamalar benzer bir şekilde 'milli' burjuva yetiştirme politikalarının devamı olarak değerlendirilebilir. Savaş yıllarının tasfiyesi sürecince 'savaş vurguncuları' olarak adlandırılan, Anadolu kökenli yeni zenginlerin 'Hacığa' tipiyle ifade bulan gelişimi dikkate değerdir. Boratav: 'yüksek bürokrasi ve siyasi kadrolar ile içli dışlı olmuş çıkar grupları ve burjuva klikleri ile Anadolu kökenli ticaret sermayesi, savaş ekonomisi uygulamalarından şüphesiz ki şikayetçi değillerdi (age:95) diyerek bu durumu belirtmektedir. 1954-1961 döneminde, fiyat kontrollerinden kaçabilen önemli sayılarda iş adamının kayıtlara girmeyen rantlardan yararlanabildikleri, 1977-79 döneminde ise korumacı politikalarından doğan görece fiyat avantajlarından sanayi ve ticaret sermayesinin yararlanmasının engellenmediği, 1980 darbesine giden yıllarda, burjuvazinin sözcülerinin sermaye için güven ortamı gerekliliğini ve bu 'yüksek ücretlerle' üretim yapamayacaklarını belirterek, devletten yardım talep ettiği bir süreç görülmektedir (age). 1980 sonrası dönemi ise neo-liberalizme ve küresel kapitalizme tam eklemlenme süreci olarak değerlendirebiliriz.

Ayşe Buğra, Türkiye'de burjuva sınıfın devletle ilişkisini incelerken bu uzun bağımlılık-himaye döneminin sonunda ortaya çıkan tabloya bakarak, 'bu nasıl bir 'hakim sınıf'tır ki, çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği söylenen devlet politikaları karşısında bu derece çaresiz ve korkak, kendi servetinin meşruiyetinden bu derece güvensiz, ortalıkta görünmek ve konuşmak konusunda bu derece çekingen ve isteksizdir?' (2008) sorusunu sorar. Esas olarak 1970'lerin başına kadar görünür olamayan bir sınıf iken TÜSİAD gibi kurumlar aracılığıyla medyada görünmeye başlamış, 1980 darbesi ardından serbest-piyasa kapitalizminin zaferini ilan etmesi ve bu sürecin serbest kıldığı liberal atmosfer sayesinde görünür olmaya başlamış bir sınıftır söz konusu olan. Buğra, 'Batı-

burjuvazisinin' rasyonel iktisadi anlayışı ile karşılaştırıldığında, 'Türk İşadamlarının otobiyografilerinde bulamadığımız şey, tam da bu akılcılık anlayışının içselleştirilmesidir' der (2008:15). Buğra, Türk işadamlarının kendilerine bakışlarında; maddi kazanç amacıyla girişilen faaliyetin meşruiyetine ilişkin güvensizliğin, 'zenginliğin utanılacak bir şey olmadığını' tekrarlama ihtiyacının, yoğun bir iktidarsızlık ve yerleşmiş bir toplumsal güvensizlik duygusunun, liberal değerlere karşı kuşkunun, yer aldığını belirtir (age: 2008). Görece geç sanayileşen bir ülke olan Türkiye'de sermaye sınıfının sürekli devlet desteğine ihtiyaç duyma zorunluluğu, 'girişimci sınıf için devletin sosyal meşruiyetin temel kaynağı' olarak görülmesi olgusunu yaratır. Buğra'ya göre, ülkede uzun vadeli bir sanayi stratejisine bağlılık olmayışı, Türk işadamlarında sanayiye dayalı üretim bilincinin gelişmemesine ve rant sağlamaya yönelik davranışlara girişmeye dönük büyük bir eğilim olarak ortaya çıkmaktadır (age: 39).

Ayşe Buğra, çalışmasında, sınıfın iktisadi tarihini analiz ederken sınıf temsillerinin açıktan bir hiyerarşi içerecek şekilde kurulmasından kaçınılmasını 'hiyerarşi bilinci az gelişmiş' toplum olma özelliği ile açıklıyor. 'Dernek faaliyetleri içinde, sınıf, çıkar, lobi gibi sözleri kullanmaktan hala özenle kaçınılıyor ve talepler hala milli çıkarlara atıfla dile getiriliyor' (age:59). Yazarın, burjuvazinin tarihine ilişkin önemli bir vurgu ise 'Türkiye'de büyük firmaların önemli bir kısmının ikinci dünya savaşından sonra kurulmuş olması ve Holdingleri kontrol eden ailelerin çoğunun girişimcilik tarihlerinin bile Cumhuriyet döneminin ilk günlerinden öteye gitmemesidir' (age). Bu genel eğilimin 1980 sonrasında bir ölçüde değişime uğradığı, işveren dernekleri aracılığıyla siyasal alana katılım çabası ve medya aracılığıyla burjuvaların görünürlük kazanması ise ayrıca incelemeye değerdir.

Çağlar Keyder, Türk siyasi tarihinin iki önemli özelliğinin, 'tarımsal yapıda büyük toprak mülkiyetinin olmaması ve Birinci Dünya savaşı sonrasında Hıristiyan burjuvazinin büyük bölümünün ülkeden çıkartılması' olarak belirtir (2009:10). Cumhuriyet tarihi boyunca temel ilişkinin Müslüman burjuvazinin güçsüzlüğü ile bürokrasinin gücü biçiminde gelişen bir ilişki olduğunu, dönüşümün ise devlet merkezli bir sosyo-ekonomik dönüşüm biçiminde görüldüğünü belirtir (age). Keyder, siyasal elit ile emekleyen burjuvazi arasındaki ilişkiyi yukarıda da açıklandığı gibi 'milli' burjuva yaratma projesi bağlamında ele alır. Kemalist modernleşme projesi bağlamında 'devleti kurtarma' idealinin uzunca bir dönem sürdüğünü belirttikten sonra Keyder: 'Kemalist eğitim sistemi, kendilerini hiç bitmeyen bir 'devleti kurtarma' görevinin doğal adayları sayan mezunlarıyla bu kaygıyı yeninde üretti. Eğitimdeki bu öncelik öylesine sağlandı ki, tahsilliler, 1960'ların sonlarına kadar imtiyazlarının doğal olduğundan hiç

şüphelenmediler. 1950'deki ve sonrasındaki anti-otoriter dalga bile tahsilli seçkinlerin normlarını değiştiremedi: Cumhuriyetçi modeli savunup, bu modelin kapsamını devletin daha fazla kontrol edeceği bir sanayileşmeyi de içine alacak şekilde genişletmeye çalıştılar. Bir yandan da, güçlenmekte olan işadamlarına sonradan görmüş taşralı yaftası astılar' demektedir (age: 239). Keyder, bu vurgusuyla birlikte Kemalist modernleşmenin, 'kültürel sermayeyi' , 'iktisadi sermayeye' baskın gören bir anlayış taşıdığına değinmektedir. Fakat, 'sonradan görmüş taşralı yaftası asmak' davranışını keskin bir 'Kemalist, tahsilli, elit' ile 'işadamları' karşıtlığı içinde ele alabilir miyiz? Bu soruyu cevaplamak için biraz daha ilerlememiz gerekecek.

3. 1980 Sonrası Yeni Seçkinlerin/Medya Elitlerinin Doğuşu

24 Ocak kararları Türkiye'nin toplumsal yapısında önemli dönüşümlerin habercisi olarak ortaya çıkmıştır. '1980'li yılların bir diğer özelliği burjuva ideolojisinin öncelikle ekonomik konularda toplum hayatına önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar egemen olmasıdır. Büyük sermayenin giderek daha fazla etkisi ve denetimi altına giren yaygın organları, TV ve radyo bu ideolojik tavrın yerleşmesinde kilit rol oynadılar' (Boratav, 2007:156). Türkiye toplumunun artan hızla tüketim toplumuna dönüştüğü bu dönemde, medyanın tüketim kültürünü oluşturması, yansıtması, medya sahiplik yapısının sermaye grupları tarafından tekel altına alınması, 'cilalı imaj devri' olarak adlandırılan yeni bir dönemi simgeliyordu. Rıfat Bali kitabında özellikle, 'yeni seçkinler' ve 'kanaat önderleri' olarak tanımlanan köşe yazarlarının; 'seçkincilik, Amerika hayranlığı, tüketimi methetme, halkı küçümseme gibi eğilimleri dışı vuran köşe yazıları' yazmaya başladıklarını ifade eder (Bali, 2009:14). Aynı dönemde 1980 öncesinin kamuoyu karşısına çıkmaktan çekinen, bir anlamda görünmez olan burjuvazinin, medya aracılığıyla görünür olmaya başladığını görürüz. Geçmişin 'sömürücü, kapitalist, patron' imajı yerine 'saygınlık' kazandırılmaya çalışan burjuva imajına geçişte, ana akım medyanın büyük rol oynadığı aşikardır. Bali'nin çalışması, medya- iş dünyası-siyasi iktidar sacayağında yer alanların güce sahip olmanın verdiği özgüvenle topluma önderlik etme ve toplumu yönlendirme duygularını nasıl teşhir ettiklerinin manzarasıdır. 'Yeni elitler' olarak tarif edilebilen bu kuşak, 'Türkiye'yi bizler yönetiyoruz şeklinde özetlenebilecek bir ruh yapısıyla, son yirmi yıl boyunca Türk toplumunu 'aydınlatma' ve 'yol gösterme' görevini üstlenmiştir' (Bali, 2009:21). Bali'nin 'medya-iş dünyası-siyasi iktidar' biçiminde, Can Kozanoğlu'nun ise; 'sınıfsal kozmopolit kültür ittifakı' (Kozanoğlu, 2004:22) olarak betimlediği, iktidar ilişkileri odağını, bir tür dönemsel tarihsel blok olarak ifade etmek mümkün. Köşe yazarlarının bu tarihsel bloğa katkıları,

yazılarında, tüketim toplumu olma iradesi ile seçkinlik kültürü söylemlerini buluşturmalarıdır.

1980'lerin sonu 90'ların başına karşılık gelen bu dönemde bugün dahi etkilerini sürdüren bir tartışma filizlenmiştir. Rıfat Bali'nin 'eski ve yeni zenginler çatışması' olarak ifade ettiği tartışma, 24 Ocak kararları sonucunda zenginleşen Anadolu ticaret sınıfının, merkezlerini İstanbul'a taşıması ve bunun üzerine seçkinlerin kendi içlerinde sınıflaşmaya başlamasıyla doğmuştur. Tartışmanın iki kutbu, 'köklü aileler ve eski servetler, yeni zenginler ve yeni servetler'dir. Bali'ye göre, 'eski zenginler', Özal döneminden azami derecede istifade ederek kendilerine rakip olmaya başlayan Anadolu kökenli bu sınıfa pek tahammül edememiş ve kendilerinin 'yeni zenginlerden' çok daha kültürlü ve seçkin olduklarını vurgulamaya başlamışlardır' (Bali, 2009:39). Bu iki kesim arasındaki çatışma farklı kavramları ve kodları da üreterek, devam etmiştir. 'Bir yandan kendilerini, 'eski ve köklü burjuvazi' olarak tanımlayan İstanbul merkezli büyük işadamları, diğer yandan gazeteciler bu 'yeni zenginleri' ağır bir dille eleştirmeye başladılar. Aynı zamanda yalnızca 'yeni zenginleri' değil kırsal alandan kente göç eden ancak kent yaşamına uyum sağlayamayan herkesi eleştirmişlerdir. (Bali, 2009: 321). 'Maganda', 'zonta' , 'kıro' gibi sözcüklerin söyleme dahil edilmesi, 'viski-lahmacun', 'arabesk yaşam tarzı' gibi ifadelerin ortaya atılması bu çatışmanın sonucuydu. 'Anadolu kökenli burjuvaları' eleştirmek için kullanılan deyimler: 'sonradan görme, Özal zenginleri, türedi zenginler' gibi deyimlerdi. Bu bağlamda, 'eski zengin/ üst sınıf/ burjuva' kanadının toplumsal ilişkiler içerisinde kendilerini nasıl anlamlandırdıkları, kendilerine ve başka kesimlere dair ne gibi imajlara sahip oldukları, oluşturdukları yüksek kültürel gelenekler, kendilerini ayırma stratejileri, 'öteki'lere dair temsilleri, 'eski' ve 'yeni zengin' arasındaki ilişkiler/gerilimler' (Bora ve Erdoğan, 2005:4-5), Canan Barlas'ın 'Eğreti Burjuvalar' kitabında öne sürülen düşünceler üzerinden incelenecektir.

4. Yeni Seçkinlerin Ayırt Etme Stratejileri: Canan Barlas/ “Eğreti Burjuvalar”

Burada Canan Barlas'ın kitabını örnek olarak ele almamızın nedenlerinden biri; eşiyile birlikte uzun yıllar Türkiye anaakım basının en büyüklerinden kabul edilen gazetelerde, köşe yazarlığı yapmış olmalarıdır. Rıfat Bali 'eşi Mehmet Barlas ile birlikte kentli seçkinlerin sözcülüğünü üstlenen Canan Barlas' (2009: 32) ifadesiyle bu durumu özetlemektedir.

Canan Barlas, ailesini anlatarak başladığı kitabında, 'Cumhuriyet sonrası modernlik ve Batı'yı taklit' başlığı altında, Cumhuriyet ile yaşamlarına giren balolardan bahsettikten sonra, 'Babamın smokini vardı, annem her baloda farklı elbise giymek için İstanbul'a giderdi' sözleriyle çocukluk günlerini betimler. Yeni yaşam tarzlarının üretilmediğini ve taklit düzeyinde kaldığını ise, '1900'lerin başlarında İstanbul'da %60 oranında büyük aile vardı. Sonradan gelen çekirdek ailelerde adetler modernizmle çatışınca arada kalmış düzenlemeler oluşuyor' sözleriyle belirtir (age: 12). 'Bu üretim yukarıda olur ve aşağı iner, yukarıda üretilmeyince aşağıda da olmuyor' diyerek, alt sınıfların 'modernleşmesinin' nedenini açıklar. Barlas, 'ahlak anlayışındaki' dönüşümü ise 'İstanbul'da, Anadolu kökenli işadamlarının büyüyen sermayesi, Anadolu'nun terbiyesi ve ahlak anlayışı ile İstanbul'a geliyor. Ancak bu Anadolu kökenli göç eden yeni büyük sermayenin incelmış zevkleri olması ve kendi deyimimizle 'burjuva' olmaları mümkün değil. Zira burjuvazinin, aristokrasi ile mutlaka bir teması olmalıdır. Bu yeni gelenlerin saray çevresi ile bir araya gelme şansları çoktan bitmiştir' (age: 18) sözleriyle açıklar. Barlas, böylelikle 'burjuva' olmayı 'kültürel sermaye' sahibi olmakla, ince zevk ve adab-ı muâşeret sahibi olmakla, aynı zamanda belirsiz bir 'aristokrasi teması' ile açıklar. Ailesini anlatırken, 'Anneannem yerleşik İstanbullu olduğu için bu yenilikleri küçümserdi. Konaklarda büyümüş, haremlik selamlık tarzı yaşamış, anneannemin babası hem doktor, hem mülkiyeli, hem de hukukçu. Hem de gazete sahibi Dr. Remzi Bey, Türkiye'nin ilk kadın kimyagerlerinden olan annem şeker fabrikalarına başkimyager olarak giriyor. İşe giden araba kullanan, fabrika yöneten bir genç kadın. Cumhuriyet kuşağının özgün temsilcisi...Anneannesi konaklarda büyümüş, ama kendisi çarşafı atarak, Latin alfabesi okuyarak endüstri toplumunun birkaç basamağını çıkabilmiş' (age: 23) der. Barlas'a göre 'sermaye sahipleri Anadolu'dan oluşunca, Osmanlı kültürünün dışında Anadolu köylüsünün, Batı şekilleriyle karşılaşması anlaşılması daha da zor olan biçimler oluşturuyor. Olay giderek İbrahim Tatlıses'e kadar geliyor. Urfa'da bir mağarada doğan Tatlıses, dansöz sevgilisini kendi özel uçağıyla gezdiriyor. Eğreti burjuvalar, büyük bir edebiyatın, muhteşem bir müzik ile olan izdivacını hakir görüyorlar. 1908'de Jön Türk idaresi İstanbul'da Levanten tüccarın ve esnafın yerini almak üzere Müslüman Türk sanayici grubunu destekliyor. Batılı yaşam tarzı içinde olan eski bürokrat seçkinlere katılan bu grup sonraları Türk burjuvazisinin doğuşu olarak algılanmış olabilir. Ancak burjuvalaşmak taklitçilikle bağdaşmadığı için bizdeki elit, zengin tabaka eğreti bir yaşam tarzını günümüze kadar sürdürmüştür' (age: 31). Böylelikle, Barlas, 'köklülüğünü savunduğu eski burjuvaların' yerine yenisinin gelmediğini/gelemeyeceğini savunarak, çelişkili bir biçimde, bir yandan Osmanlı geleneksel 'yüksek kültürünü' savunurken diğer yandan 'bürokrat kökenli ailesinin ve erken dönem cumhuriyet elitlerinin' savunusunu

yapmaktadır. Bu çelişkili tutum kitabın ilerleyen kısımlarında şu sözlerle devam eder: 'Babam memuriyeti bırakıp, işadamlığına doğru yol almaktaydı. Hatta ben onu memur olarak hiç tanımadım. O sanayileşmeye başlayan yeni Türkiye'nin aç gözlü olmayan işadamıydı. O zamanlar fabrikasıyla olduğu kadar ithalatla da uğraşır'dı' (age: 36), 'elit kesim sanatla ve edebiyatla övünürdü, 'köşe dönmeçilik', 'aç gözlülük' daha gündemde değildi. Cumhuriyet kuşağı birbirini tanıyor, Atatürk dönemi yaşam tarzının tadını çıkarıyor' (age: 38), 'insanlar sürü halinde geliyorlar. Şehirler köyleşiyor. Önce müzikte sonra toplumda arabesk yaşam gündeme geliyor. Yukarılarda ise para sık el değiştirdiğinden, elit de şaşkın bir hale gelip değerlerini yaşayamıyor. Eğreti burjuvalar buralardan doğuyor' (age: 49), 'yani, eski gelenlerle yeni gelenler arasında gözle görülür kural farklılaşmaları ortaya çıkmıştır. Örneğin eski sosyetedeki kadınlara itibar eden erkeklerin yerini, kadınlarla hiç konuşmayan, sadece maçlardan ve günlük siyasetten söz açan adamlar almıştır' (age: 54).

Burjuvalığı tanımlama ve sınırlarını çizme konusunda Barlas yalnızca köken ve aidiyet ölçütünü değil aynı zamanda 'eğitimsellik, kültürlülük, ölçütlerini de kullanır. Bu fikrini şu sözlerle açıklar: 'Amerika'da da burjuva oluşmuyor. Orada kapitalist sistem var ve bu sistem kendini üreterek çoğaltıyor. Burjuva sadece Avrupa'da var' (age). Barlas, kitabının, 'Nejat Eczacıbaşı: Çağdaşlaşma akıl kültürüne dayalı rasyonel bir sosyal yaşama geçişi simgeler' başlığı altında, Eczacıbaşı ile yaptığı röportajı aktarır. Barlas'a göre, 'Eğreti burjuvalara taş çıkartacak analizlerde bulunan Nejat Eczacıbaşı, bu manada düzgün bir Türk burjuvasıydı denilebilir' (age :64). Barlas'ın Nejat Eczacıbaşı'yı 'düzgün burjuva' olarak kabul etmesi göz önünde bulundurulursa, onun kullandığı anlamıyla "eğreti burjuvalar" kavramının Türkiye'deki tüm sermaye sınıfını kapsayan bir kavram olmadığı, ve 'belli' kesimleri içerdiği anlaşılmaktadır. Yine benzer bir biçimde Barlas'a göre 'Türk burjuvası imajını bize sunan isimlerden bir diğeri Ali Koçman, yaşamında tercihler koyan bir İstanbullu Türk burjuvasıydı' (age: 65), 'ancak para giderek çok sık el değiştirdiği için onlar da azınlıkta kaldı. Zaten Türkiye'de büyük sermaye daha çok Anadolu'dan gelenlerin ellerinde birikti. Ve hiç 'burjuvalaşamadılar'. Birkaç müze ve Vakıfla burjuvalaşamadılar. Çünkü yaşam tarzı üretmediler. Rahmetli Vehbi Koç bu konuda duyarlı davrandı' (age: 84), Türkiye'de burjuva sınıfı ve ahlaki oluşamaz. Bunun görüldüğü gibi sayısız nedeni vardır. Ama sosyete gibi duran insanlar her zaman varolmuştur. Elit olup olmadıklarına bakılmaksızın' (age: 86).

Açıkça görüldüğü gibi Barlas, 'büyük ölçüde çelikli belirsiz kriterlere dayanarak, burjuvaları 'düzgün' ve 'eğreti' burjuvalar olarak ayırmakta, ve 'eğreti burjuvaları' tanımının dışında bırakmaktadır. Barlas'a göre, 'düzgün burjuvalar': aynı anda 'eski,

yerleşik, köklü, İstanbullu, Saray kültürüne sahip, elit, batılı, modern' kimselerdir. Ancak kendisinin 'düzgün burjuva' olarak gördüğü kişilerin (Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, Ali Koçman vb.) bu sayılan ölçütlere ne kadar uyduğu tartışmalıdır. Ancak bizim çalışmamız açısından önemli olan Barlas'ın haklı olup olmaması değil, burjuvalığın 'hakiki esasını, özünü' belirleme iddiası üzerinden yürüyen ve Türkiye'de burjuva kültürü var mı? Türkiye'de burjuva var mı? sorularıyla gündeme gelen bu tartışmanın siyasal ve toplumsal işlevidir.

5. **'Burjuva Kültürünün Yokluğu' Neden Öne Sürülür, 'Anadolulu Burjuva' Neden Dışlanır?**

'Kelimenin klasik anlamında 'sonradan görmeler', ince zevkleri taklit eder, her birine parasal değer biçerek kültürel hiyerarşilerin aşınması tehdidini yaratırlar'
(Öncü, 2000:130).

Türkiye tarihinde belli dönemlerde, devlet eliyle uygulanan ekonomi politikalarıyla ya da diğer iktisadi dönüşüm süreçleriyle, belirli grupların zenginleşmesi, çeşitli sınıfsal, kültürel tepkileri beraberinde getirmiştir (Mardin, 2001:21-79). 'Yerleşik elitler' tarafından 'yeni zenginleşenin' dışlanması ise, Çağlar Keyder'in 1960'lara ilişkin verdiği örnekte olduğu gibi ('Cumhuriyetçi tahsilli elitler bir yandan da, güçlenmekte olan işadamlarına sonradan görmüş taşralı yaftası astılar') aynı sürecin devamı olarak okunabilir. ('Menderes zenginleri, savaş zenginleri, Hacığalar, Özal zenginleri, vbg.) Ancak Barlas örneğinde gördüğümüz dışlama söyleminin bazı farklılıklar içerdiğini öne sürmek mümkün. 80'lerden itibaren bu söylemin üreticisi, bir tür yeni orta sınıf, entelektüel, eğitilmiş kitle ve onun sözcüsü olarak köşe yazarları, gazeteciler, haftalık dergilerin rol oynadığı görülmektedir. Bu noktada 'eski zenginler, eski elitler' olarak tanımladıkları kesimlerin sözcüsü ve temsilcisi gibi davranan, onların çıkarlarını savunan köşe yazarları, doğrudan parçası olmasalar bile, 'büyük, yerleşik burjuvazi'nin organik aydınlığını üstlenmişlerdir.

Bali, söz konusu söylemin üreticisi köşe yazarlarını da içeren elitleri şu sözlerle tanımlar: 'Elitler öncelikle günümüzün iş adamları ve yöneticileridir, medyanın önde gelen yıldız isimleri de yeni seçkinler safında yer almış ve bu özgüven de birer 'kanaat önder'

olduklarına inanmalarına yol açmıştır. İşadamları-medya ilişkisi her iki taraf için de verimli ve faydalı bir ilişki olmuştur' (2009:354). Bali'ye göre, 'medya elitleri kurulan bu bağlar sayesinde, 'üst-sınıf-burjuva-elitlerin' çıkarlarını savunmayı ve sözcülüğünü yapmayı görev edinmişlerdir. İş adamları basının güçlü desteğiyle 'aydın' konumuna gelmişler. Türkiye'de sorunlar tartışmaya açıldığında genellikle ilk neden olarak eğitimsizlik ve Türkiye'de gerçek anlamda elit bir yönetici ve siyasetçi sınıfının olmaması gösterilmiştir. Seçkinler tek çıkar yolun elitler yetiştirmek olduğunu düşünmüşlerdir' (age: 354-355).

Bu tartışmanın bir diğer boyutu ise İstanbulluluk – Ankaralılık biçiminde tezahür etmiştir. 'Yeni seçkinler', İstanbulluluğa ve yerleşikliğe büyük önem vermişlerdir. Ayşe Öncü, 'İstanbulular ve Ötekiler, Küreselcilik çağında orta sınıf olmanın kültürel kozmolojisi' başlıklı makalesine: 'Gerçek İstanbullu bir mittir' sözleriyle başlar (Öncü, 2000:117). Öncü'ye göre, 'köyden geleni istilacı bir yabancı olarak büyük öteki konumuna sokan bu söylem, 'İstanbulular açısından kendi yerliliklerinin ve ahlaki üstünlüklerinin temeli olacak bir kronoloji yaratıyor' (age:120). Bu söylem, Hacığa karikatüründe ortaya çıktığı biçimde, 'gerçek' İstanbulluların kültürel sermayesini, Anadolu'dan gelen servetin vulgerliğine karşı koruma işlevi taşımaktadır' (age:127). Öncü, makalesinde, 'hacığa, maganda, zonta' gibi stereotiplerin, arabeskin genişleyen anlamında belirli toplumsal kesimleri sınıflandırmak için birer dilsel araca dönüşmüş olduğunu belirtir. Öncü'yü takip ederek bu anlamıyla biz de 'hakiki, düzgün' burjuvanın bir mit olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu söylemin üretici ve kullanıcılarını görebilmek amacıyla, makbul olan sermaye türünün hangisi olduğun belirleme bağlamında, Arus Yumul'un önermesine bakılabilir. Yumul, söylemin üreticileri olan, 'bu kesimleri, Foucaultcu bir yaklaşımla bilgi-iktidar ilişkisi çerçevesinde inceleyen Frank Mort'un, bilgi ve kültürel uzmanlıklarını satarak geçinen, gazeteciler, stilistler, fotoğrafçılar, modeller ve şehirli *flaneurler* gibi kişilerden oluşan, bir grup metropollü girişimciyi 'kültür profesyonelleri' olarak tanımladığını belirtir ve ekler: 'makbul olan fiziksel sermaye de, yaşam tarzı da bu kültür profesyonellerinin beğeni önderliğinde icat edilmektedir' (Yumul, 2000: 40). Bu yönüyle 'kültür profesyonelleri' biçiminde tarif edilen grup, 'sermayenin organik aydınları' biçiminde de ele alınabilir. Söz konusu sermayenin kullanıcılarını görmek için ise; Zeynep Mağgönül'ün 'Teşvikiye –Nişantaşlıların Serveti' adlı makalesinde yaptığı görüşmelere göz atmak aydınlatıcı olacaktır. Mağgönül'e göre, 'semt sakinlerinden edinilen bilgiler; kimlik inşa sürecinin meydana gelişini ortaya koymaktadır. Burada ana, noktalar 'köklülük' başka bir deyişle ya 'eski' Nişantaşlı ya da İstanbullu olmak ya da iftihar edilecek bir aile kökenine sahip olmak; 'görgülü' olmaktır, hatta bu noktada

genelde ekonomik kazanç bile ikinci plana düşmektedir. Nişantaşlıkların öne çıkardıkları kültürel sermaye öğeleri, 'ilke ve alışkanlıklara sahip olmak', 'medenî olmak', 'Batılı olmak ya da en azından Batılıya yakışır düşünce biçimine sahip olmak' şeklinde sıralanmaktadır (Mağgönül, 2005:126). Genel olarak bu tartışmaların ve söylemlerin sosyolojik işlevlerinin ise; 'iki rakip ekonomik ve kültürel seçkin kampın arasındaki sınırı muhafaza sorunu ile ilgili olduğu' (Öncü,2000:142) iddia edilebilir.

SONUÇ

Çalışmanın başında organik aydınların sınıfsal rolleri ve işlevleri ile ilgili olarak, belirli tarihsel koşulların biçimlendiriciliği altında, bağlı oldukları sınıfın kültürel hegemonyası için düşünsel araçlar geliştirme, ideolojik işlevler üstlenme gibi rollerden, doğrudan baskıya, türdeşlik yaratma, bilinç verme gibi işlevlerden sınıfın kendisini meşrulaştıracak araçların üretimi, düşünsel aygıtların, kodların üretimi, diğer gruplardan/sınıflardan ayırt etme stratejilerinin üretilmesi gibi işlevlerden söz etmiştik. Yine Bourdieu'nun alan düşüncesine ilişkin olarak saydığı, 'bir alana katılanlar, rekabeti azaltmak ve alanın özel bir alt kesiminde tekel kurmak için, kendilerini sürekli olarak en yakın rakiplerinden farklılaştırmaya çalışırlar, aynı zamanda giriş bedelini yukarıya çekerek ya da belli bir aidiyet tanımı dayatarak, alana katılanların ya da katılabilecek olanların bir kısmını dışlamaya çalışırlar, sözleriyle belirttiği pratikleri de, organik aydınların rolleri bağlamında saymıştık. Buradaki işlevlerin çoğunun Türkiye'de anaakım medya destekli, 'medya eliti-yeni seçkin- orta sınıflarca', burjuvazi adına üstlenildiğini görüyoruz. Sermayenin organik aydınlarının en genel işlevlerinin Türkiye'nin modernleşmesi/kapitalistleşmesi sürecinde, 'hiyerarşi bilinci gelişmemiş' toplum olmaktan kaynaklanan engelleri aşmak amacıyla, kültürel ve siyasal alanda, toplumsal/sınıfsal hiyerarşinin bir ilke olarak yerleşmesini sağlama çabasıdır. Ancak özgül tarihsel koşullardan kaynaklı olarak, üst sınıfların 'burjuvazi' olarak kurulumunun 'kültürel alanda' tam anlamıyla sağlanmamış oluşu, burjuva sınıfının siyasal alana doğrudan ve açıktan müdahale etmesini kısıtlayan koşullara karşı da, sınıfın ve sınıfsallığın meşruluğunu, doğallığını sağlama görevi de organik aydınlara düşmektedir. Sınıflararası ve sınıf içi rekabet koşullarında ise medya elitleri 'güçlülerin silahı' olarak ortaya çıkmaktadır. Burada elitleri sınıfsallıkla düşünmek gerekir ve egemen sınıfların çıkarlarının yanında, tarihsel bloğun kurulması, idame ettirilmesi, savunulması işlevleriyle, bilinçsel- kültürel yeniden üretimde bulduklarını görmek gerekir. Ancak medya elitlerinin kendilerini ve bağlı oldukları sınıfı rekabet alanları içinde ayırt etme stratejilerini ayrı ayrı ama ilişki içinde düşünmek gerekir. Bu noktada medya elitlerinin

kendi çıkarları adına, imtiyazlarını devam ettirme, kültürel hiyerarşi içinde yüksek konumda bulunma, kültürel sermayenin iktisadi sermayeye baskınlığının devamını savunarak kendilerini gerekli/vazgeçilmez kılma ve kendilerini toplumun üzerinde kurma, Anadolu'dan gelen sermaye sahiplerinin iktisadi gücüne karşı kendi kültürel sermayelerinin üstünlüğünü vurgulama/savunma gibi pratikleri sürdürdüklerini iddia edebiliriz. Organik olarak bağlı oldukları sınıfın çıkarlarını savunmak adına ise, burjuvazinin görünür olmasını sağlama, burjuva sınıfı içindeki rekabet koşullarında, tek başına iktisadi sermaye sahiplerine karşı (Anadolu'dan gelenler), iktisadi ve entelektüel sermayeye birlikte sahip olanların ayrıcalıklı konumlarını pekiştirme, egemenliklerinin kültürel ayağını oluşturacak kültürel ve sembolik kodların ('hakiki burjuva', 'beyaz Türk' imajları gibi) yeniden üretimi, burjuva ideal tipinin oluşturulması, 'burjuvaziye yol gösterme', ve hem diğer sınıf fraksiyonlarından hem de alt sınıflardan ayırma, sınırlarını çizme, farklılaştırma için ideolojik, kültürel meşrulaştırma, doğallaştırma sağlama işlevlerini üstlendikleri görülmektedir. Bu ayırma mekanizması sayesinde üst burjuvazi/seçkinlere toplum nezdinde; saygınlık, prestij kazandırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda, söz konusu aydınlar, bu toplumsal alanlara katılmanın giriş bedelini tespit etme, alanın duvarlarının yüksekliğini belirleme (belirli aidiyet tanımları dayatma), rakipleri söylemsel ve dilsel dışlama pratikleri ile baskı altında tutma işlevlerini de yerini getirirler. Bunlara ek olarak, 'burjuva, üst sınıf, elit' olmayı özendirerek, geniş toplum kesimlerince, sınıf atlama hayalini canlı tutmak, aynı zamanda burjuva-üst sınıf-elitlerin 'kalkınma, modernleşme, çağdaşlaşma, ilerleme' gibi idealler için vazgeçilmez, gerekli, ihtiyaç duyulan özneler olarak toplumun ortak duygusunda yer dinmelerini sağlama gibi işlevlere de sahiplerdir. Son olarak, burjuvaların ve elitlerin çıkarlarının toplumun çıkarları gibi gösterilmesi de medya elitleri örneği üzerinden burjuvazinin organik aydınlarının diğer işlevleridir.

'Egemen sosyal grubun toplumsal hayata verdiği gidişata nüfusun büyük kitlelerinin kendiliğinden rıza göstermesi ve buna tabi olmalarında oluşturmuştur. Bu rıza ve tabiyet tarihsel olarak egemen grubun üretim dünyasındaki işlevi ve rolü nedeniyle sefasını sürdüğü prestijden (ve bunun yol açtığı özgüvenden) ileri gelir' (Gramsci aktaran, Crehan, 2006:200). Organik aydınları tarafından, Türkiye'de burjuva kültürü var mı sorusunun sorulmasının ve 'eski zengin - yeni zengin' tartışmasıyla cevap verilmesinin, bir işlevi de egemen sınıfların en üst / elit kesimlerinin, kültürel sembolik alandaki hegemonyasının kurulması ve imtiyazlı durumlarının sürdürülmesidir.

KAYNAKÇA

- Bali, R. N. (2009) *Tarz-ı Hayattan Life Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, 8.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Barlas, C. (2007) *Eğreti Burjuvalar*, 2. Basım, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Bora, T. - Erdoğan, N. (2005) Zenginlik: 'Zengin Bir Araştırma Gündemi, 'Yoksul' Bir Literatür, *Toplum ve Bilim* (104), 3-12.
- Boratav, K. (2007) *Türkiye İktisat Tarihi*, 11.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Jugement of Taste*, (Çev: R. Nice), Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Bourdieu, P. - Wacquant, L. (2003) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (Çev: N. Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A. (2008) *Devlet ve İşadamları*, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Crehan, K. (2006) *Gramsci, Kültür, Antropoloji*, (Çev: Ü. Aydoğmuş), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Elias, N. (2004) *Uygurlık Süreci*, Cilt I, 3. Baskı (Çev: E. Ateşman), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2009) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 14.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kozanoğlu, C. (2004) *Cilalı İmaj Devri: 1980'lerden 90'lara Türkiye ve Starları*, 11.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mağgönül, Z. (2005) Teşvikiye-Nişantaşlılıkların 'Serveti', *Toplum ve Bilim* (104), 124-136.
- Mardin, Ş. (2001) *Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma*, Türk Modernleşmesi, (Ed: M. Türköne, T. Önder), 21-79, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öncü, A. (2000) *İstanbullular ve Ötekiler: Küreselcilik Çağında Orta Sınıf Olmanın Kültürel Kozmolojisi*, İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, (Ed: Ç. Keyder) (Çev: S. Savran), 117-144, Metis Yayınları, İstanbul.
- Yetiş, M. (2002) Gramsci ve Aydınlar, *Mülkiye Dergisi*, 26 (236), 217-245.
- Yumul, A. (2000) Bitmemiş Bir Proje Olarak Beden, *Toplum ve Bilim*, (84), 37-48.